

Катерина Якуніна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН ЗА ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

У статті досліджуються трансформаційні процеси в релігійній ідентичності громадян України, зокрема у сфері православ'я. На основі даних соціологічних опитувань Центру Разумкова простежено динаміку змін у конфесійній самоідентифікації вірян у 2014–2024 рр. Визначено чинники, що зумовлюють зниження частки православних та зростання груп, які коливаються між вірою та невір'ям, а також тих, хто ідентифікує себе як «просто християни». Наголошено на унікальних рисах українського православ'я, які мають історичне коріння й впливають на формування національної ідентичності. Окреслено регіональні особливості конфесійної належності та проаналізовано вплив соціально-політичних процесів – євроінтеграційних змін, пандемії, російсько-української війни, внутрішніх трансформацій у православному середовищі – на сучасний стан ідентифікації вірян.

Ключові слова: *православ'я, релігійна ідентичність, національна ідентичність, соціально-політичні трансформації, ПЦУ, УПЦ (МП), конфесійна належність.*

Kateryna Yakunina

TRANSFORMATION OF ORTHODOX IDENTITY OF UKRAINIAN CITIZENS IN THE INDEPENDENCE PERIOD

The article examines the transformation processes in the religious identity of Ukrainian citizens, with a particular focus on Orthodoxy. Based on sociological surveys conducted by the Razumkov Centre, the dynamics of changes in confessional self-identification of believers between 2014 and 2024 are analyzed. The study identifies the factors behind the decline in the share of Orthodox believers and the growth of groups oscillating

between belief and disbelief, as well as those identifying themselves as “just Christians.” The unique features of Ukrainian Orthodoxy, rooted in history and shaping national identity, are highlighted. Regional specifics of confessional affiliation are outlined, and the impact of socio-political processes—European integration, the pandemic, the Russian-Ukrainian war, and internal transformations within Orthodoxy – on the current state of believers’ identification is explored.

Keywords: *Orthodoxy, religious identity, national identity, socio-political transformations, OCU, UOC (MP), confessional affiliation.*

Україна позиціонує себе як поліконфесійна держава, підтвердженням чому є державна політика та кількість релігійних напрямків, функціонуючих в країні. Проте, для України традиційною є православна віра. Так, за даними Центру Разумкова значна частина опитаних громадян вважають себе православними – 55 % у 2022 р., що зумовлено «соціокультурною чи етнічною ідентичністю»¹ Разом з тим, варто підкреслити, що частка православних у 2014 р. складала 70%. Така зміна у показниках зумовлена як загальною тенденцією зміни світоглядної парадигми громадян України (значна частина опитаних відносять себе до атеїстів, невіруючих, тих, хто коливається між вірою та невір'ям), так і соціально-політичними та культурними трансформаціями: політична нестабільність, євроінтеграційні процеси, пандемія, російсько-українська війна, трансформації в православному середовищі України, прозелітична діяльність інших християнських церков та нетрадиційних релігійних рухів.

Окрім того, як зазначають науковці Відділення релігієзнавства, українському православ'ю притаманні унікальні риси, які мають історичну тяглість та вкоріненні у національній ідентичності українців, а саме:

1. Прогресуючий демократизм, поєднаний з виборною основою заміщення всіх церковних посад і, тісно пов'язана з цим, моральність Церкви.

2. Висока віротерпимість.

¹ Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2024. Інформаційні матеріали / Авторський колектив: Ю. Якименко (керівник проєкту), А. Биченко, М. Міщенко. К., 2024. С. 5

3. Європейськість й відкритість до інших релігійних систем.
4. Православ'я в Україні вирізнялося активними процесами онаціональнення своїх обрядових форм.
5. Політична інституційність та прагнення до незалежності від світської влади.
6. Гуманізм.
7. Акцент на Новому Заповіті (євангельськість).
8. Соборноправність.²

Ці риси впливають на побудову міжцерковних відносин, відношення вірних до обрядової практики та православної традиції загалом, дотримування останньої без сповідання самої віри та воцерковлення та ін.

Сьогодні мережа православних церков України представлена в більшій мірі Українською Православною Церквою (далі – УПЦ (МП)), Православною Церквою України (далі – ПЦУ). Православ'я в Україні представляють також Руська Православна Церква Закордонна, Руська Православна Старообрядницька Церква (Білокриницька згода), Руська Істино-православна Церква, Руська Православна Старообрядницька Церква, Руська Православна Старообрядницька Церква (Новозибківська згода) та ін.

Історія православ'я на теренах України має давнє коріння – від апостольської традиції Андрія Первозванного, Хрещення Русі Володимиром Великим та Київської митрополії, дипломатичних зв'язків з Константинополем, автокефальної традиції та історія автономної православної церкви у ХХ ст. Разом з тим, сьогодні соціологи відзначають нестійкість у релігійній приналежності вірян щодо православного віросповідання. Так, за даними Центра Разумкова у 2024 р. частка тих хто коливається між вірою та невір'ям становить: 10% вірних ПЦУ, 9% вірних УПЦ (МП)³. Серед опитуваних у 2022 р. присутня частка тих хто вважає себе «просто православними», окрім того, серед цієї групи опитаних лише 73 % віруючих, 19% коливаються між вірою і невір'ям, 1% вважає себе невір'ючими, а 2% – байдужими до

² Релігійні ідентичності в їх сутності і конфесійних виявах: український контекст / За ред. професорів А. Колодного, Л. Филипович, А. Арістової. Київ : УАР, 2021. С. 127-130

³ Там же

питань релігії⁴. Окремо дослідними Центру Разумкова виділяють групу «просто християн», серед яких у 2022 р. лише 46% вважають себе віруючими. Підтвердженням таких даних є переконаність респондентів (57,5%) в тому, «що релігійна віра не передбачає обов'язкової віросповідної визначеності»⁵.

Регіонально найбільше число громадян, які ідентифікують себе із православ'ям проживають у Центрі (у 2024 р. – 67%), на Півдні (56%) і Сході (53%), на Заході їх частка становить 38%⁶. Має свою регіональну специфіку і статистика в регіонах щодо віднесення себе до «просто християн»: Захід – 6%, Центр, Південь та Схід – від 10% до 15%⁷.

Розпочинаючи з 2018 р. (часу об'єднання УАПЦ та УПЦ КП та отримання Томосу ПЦУ), а також враховуючи останні роки російсько-української війни, спостерігається трансформація в ідентифікації православних щодо приналежності до конкретної Церкви. Частка тих, хто відносив себе до вірних УПЦ (МП) з 2010 р. зменшувалась з 24% до 12% у 2018 р. та 5,5% у 2024 р. Частка ж тих, хто відносить себе до вірян ПЦУ за 2022-2024 рр. досягла своєї сталості та коливається в межах 35%⁸. Регіонально найбільша частка вірних ПЦУ – у Центральному регіоні (45%), на Півдні та Заході – 28%, на Сході – 29,5% за даними опитування 2024р. Вірні УПЦ (МП) у Західному, Центральному і Східному регіонах становлять 5% усіх опитаних, у Південному – 10%⁹.

Таким чином, на трансформацію православної ідентичності громадян України впливають як історичні чинники та особливості формування національної ідентичності, так і соціально-політичні умови в яких трансформується православ'я загалом.

⁴ Війна і церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022 р. Інформаційні матеріали / Авторський колектив: Ю.Якименко (керівник проекту), А.Биченко, М.Мищенко, Л.Шангіна. К., 2022. С. 6

⁵ Там же

⁶ Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2024. Інформаційні матеріали / Авторський колектив: Ю. Якименко (керівник проекту), А. Биченко, М. Мищенко. К., 2024. 115 с. 5

⁷ Там же

⁸ Там же, С. 6

⁹ Там же

Використані джерела:

1. Війна і церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022 р. Інформаційні матеріали / Авторський колектив: Ю.Якименко (керівник проекту), А.Биченко, М.Міщенко, Л.Шангіна. К., 2022. 124 с.

2. Релігійні ідентичності в їх сутності і конфесійних виявах: український контекст / За ред. професорів А. Колодного, Л. Филипович, А. Арістової. Київ : УАР, 2021. 348 с.

3. Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2024. Інформаційні матеріали / Авторський колектив: Ю. Якименко (керівник проекту), А. Биченко, М. Міщенко. К., 2024. 115 с.